

Y

Y, y, det 24. el. (hvis W regnes med) 25. bogstav i det da. alfabet. Romerne brugte opr. ikke bogstavet Y; af gr. Y (som opr. betød [ju]) havde de dannet V. I det sidste årh. f. Kr. optog romerne også tegnet Y og brugte det med den senere gr. lydverdidi [y], men dog kun i fremmedord.

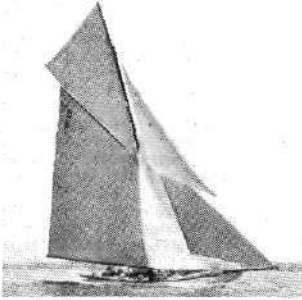
Y, kem. tegn for yttrium.

Y, automobilkendingsmærke for Vejle amt.

Y, i genetikken fork. for Y-kromosom.

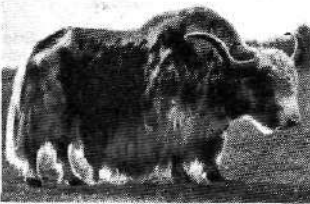
Y, i mat. betegn. for en ukendt størrelse, oftest den anden af 2 ukendte.

yacht [jagt] el. [jot] (eng.), lystfartøj af

nogenlunde anselig udstyrelse og størrelse. **Yachtklub, Kongelig Dansk** (fork. *KDY*), stiftet 1866 til fremme af sejlsporten i Danmark; repr. Danm. v. nord. og internat. stævner. 1948: 1032 medl. + 77 juniorer.

Yajur'veda ['jädur-] (sanskrit *yajus* kultisk formel + *veda* åbenbaring), den tredje af de gl. ind. Vedaer, en samling af rituelle former anv. ved kulten, findes i to redaktioner, den sorte Y og den hvide Y. **Yakokse** ['jak-] (*Bos grun'niens*), meget

langhåret, centralasiat. okse. Holdes også tæmmet som ride- og lastdyr.

Yaksha ['jäkjä], i ind. mytol. en gruppe demoner, gudernes fjender.

Yalelås [jæl-] (efter opfinderen, den amer. klejnsmed Linus Yale (1821-68)), kombinationslås m. drejelig cylinder, hvori tilholderstifterne griber ind.

Yale University ['jæl:juna'vørsæti], USA-univ. i New Haven, Connecticut; grl. 1701. Omfatter humanistiske, med., teol. og jur. studier; desuden specialskoler i kunst, musik, forstævsen og sygepleje. 1244 lærere, 8650 studenter (1946).

Yalu [jalu], 550 km l. grænseflod ml. NV-Korea og Kina (Manchuriet).

Yama ['jä-], i ind. rel. herskeren i underverdenen, Y-s rige, identisk med forfædrenes verden, d. v. s. gravhjemmet, hvor de henfærdede lever sålængst passive liv. Senere fremvoksende forestillingen om Y-s rige som et saligt land, hvor de afdøde lever i intens fryd, medens det gl. gravryg fik tone af mørke og rædsel, og Y opfattedes som de dødes dommer, et frygtindgydende væsen i ildrøde klæder med krone på hovedet, gloende øjne og i hånden en strikke til at fange de døde sjæle med.

Yamagata [jamagata], jap. by på N-Honshū; 79 000 indb. (1940).

Yamagata, [ja-], *Aritomo* (1838-1922), jap. fyrste, officer, politiker. 1889-91 krigsmin., 1898-1901 ministerpræsident; generalstabschef i krigen mod Kina 1894-95 og mod Rusl. 1904. Indførte alm. værnepligt.

Yamamoto [jamamåtå], *Isorokū* (1884-1943), jap. admiral. Fra nov. 1940 øverstkommand. f. jap. marine, planlagde og gennemførte angrebet på Pearl Harbor dec. 1941 og efterfølg. offensiv mod Indonesien. Faldt apr. 1943.

Yamashita [jamashita], *Tomoyūki* (1883-1946), jap. general. Øgede jap. luftvåben i 1930'erne. Ledede angrebet mod Bagindien og Singapore 1941-42, 1942-45 kommand. general på Filipinerne, slået af MacArthur og fanget. Febr. 1946 hængt efter krigsforbryderproces i Manila, ansvarlig for massemyrderier af fanger og civilbefolkning.

Yamato [jamato], jap. landskab på Honshū ved Osaka og Kyōto.

yams [jam, jin], (senegal. *nyomi* spise), knoldene hos forsk. trop. urter, som er beslægtet med liljer. De stivelsesrige knolde indeholder et giftigt alkaloid, som dog kan fjernes ved kogning. Vigtig kulturplante i mange trop. egne. Smag og næringsværdi omtr. som hos kartofler, dog sødere.

Yanaon [jana'ŋ], fr. koloni på Forindiens Ø-kyst, NØ f. Madras; 18 km²; 7000 indb. (1946).

yang og yin [jan, jin] (kin.), taoismens to grundprincipper: det mandlige og det kvindelige, der begge virker såvel i universet som i enkeltindividet.

Yang-tze-kiang [jan dza dsi'an] (kin.) (den blå flod), 5200 km l. flod fra NØ-Tibet gnm. Midt-Kina til Det Østkin. Hav; Kinas største flod («Kinas Glæde»; mods. Hwang-ho, «Kinas Sorg»). Mundingen er indtil 120 km br. Sejlbår for oceanskibe til Wu-han (1200 km fra mundingen). Y har 1/10 af verdens befolkning i sit opland.

yankee ['jäki] (amer., vist diminutiv af holl. *Jan, Johan*; opr. brugt af hollænderne i Nieuw Amsterdam (New York) om englænderne i Connecticut); øgenavn til person fra Nordstaterne; i Eur. om enhver amer. borger.

Yankee doodle ['jäki 'du:di], amer. slagsang, anv. under den amer. frihedskrig af de eng. tropper, adopteret af amerikanerne. Blev efterh. USA's nationalmelodi, men er som sådan fortrængt af The Star Spangled Banner. Trykt første gang 1778.

Yaoundé [jaun'de], hovedstad i fr. Cameroun, Midt-Afr.; 50 000 indb. (1946).

Yap [ja:p] el. *Jap*, tættest befolkede ø bl. Carolineerne; 216 km². Admin.centrum. Vigtigt jap. militærstøttepunkt efter 1920.

yapock ['jäpok] (efter *Oyapock* flod i Guayana), d. s. s. svømmepungrotte.

yard [ja:d] (for: yd.), længdemål, i Engl. = 91,4399 cm; i USA = 91,44018 cm.

Yarkand [jar'kand], kin. *So-che* [so tʃa], oaseby i V-Sin-kiang, Kina, ved Yarkand Darya (kildeflod til Tarim); ca. 75 000 indb. Vigtigt vejcentrum.

Yarmouth (*Great Y* [græit 'ja:məʃ]), vigtig fiskerihavn på Engels Ø-kyst, NØ f. London; 50 000 indb. (1948). Industri: skibstilbehør.

Yarrow ['järou], flod i S-Skottl., biflod til Tweed; ofte omtalt i eng. digtning p. gr. af naturskønhed.

yata'gan [ja-] el. *Jata'gan*, tyrk. tvægget dolk.

Ya'tre'n [ja-], jodoksykinolinsulfonsyre + natriumbikarbonat, kraftigt virkende antiseptikum, særl. t. anv. mod dysenteri.

Yawata [jābata], jap. by på N-Kyūshū; 261 000 indb. (1940). Stålindustri.

yawl [jål] (eng.), to-masted fartøjstype (lystfartøj).

yaws [jå:z] (eng., fra carabisk), frambøsjia. **Yb**, kem. tegn for ytterbium.

Überrnensch ['y:bærnensj] (ty.), overmenneske, Nietzsches betegn. for sit menneskeideal.

Überweg ['y:børvek], *Friedrich* (1826-71), ty. filosof. Hovedværk: *Grundriss der Geschichte der Philosophie* (1862-66), mange nye og udvidede udg.

Y-bunden nedarvning, form for kønsbunden nedarvning, hvor egenskaben er knyttet til et gen i Y-kromosomet og nedarves i lige linie fra (oftest) far til søn. **yd.**, fork. f. yard.

Yde, *Marinus Larsen* (1879-1947), da. diplomat. Opr. typograf; journalist, 1917-21 chef f. Udenrigsmins. Pressebureau; 1921-45 da. generalkonsul i Hamburg, fra 1940 m. gesandttil. Arb. f. udvidelse af da. havfiskeri (skr. 1925). Angrebet for sin holdning under besættelsen, søgte sin afsked.

yderavner, bot., hos græsserne de avner, som omslutter småkset, oftest 2.

Yderbredning, ydre del af Isefjord.

yderbæger, bot., blade, der findes tæt neden for de egl. bægerblade og ligner disse, f. eks. hos stokrose.

yderste dag, d. s. s. dommedag.

Yding Skovhøj, højdepunkt m. kæmpehøj NV f. Ejer Bavnehøj (172,66 m), Danms. højeste jordpunkt.

ydelære, vet., læren om sammenhængen ml. et dyrs ydre egenskaber og dets evner i forsk. retninger. Betegn. bruges oftest om hestens, dog også om kvægets, fårs og svins eksterior.

ydre mission, betegn. for kristendommens udbredelse blandt ikke-kristne. Missionsbefalningen føres tilbage til Jesus selv (f. eks. Matth. 10 og 28), og Paulus var den første hedningemissionær. Til hen i middelalderen udbredtes kristendommen ved rastløs y. På Reformations-tiden kom der en standstill, men kendskabet til den nye verden satte atter fart i y. Banebrydende blev den da. y. i Trankebar (1705), men verdensomspændende blev y først i forb. med de store eng. vækkelser omkr. og efter 1800. Engl. og Amer. er stadig førende i y, men også den rom.kat. kirke har udført et meget omfattende y-arbejde. Enkelte protestant. kirker driver off. y (således den sv. og den eng.), men de fleste missions-selskaber (f. eks. da. og no.) er private institutioner. Missionskonferencerne i Edinburgh 1910, i Jerusalem 1928, i Tanbaram (ved Madras) 1938 og i Whitby 1947 har været afgørende økumeniske begivenheder. I nyere tid har en stærkere kirk. bevidsthed været fremme i y. De vigtigste arbejdsområder for den protestantiske y findes i Kina (ca. 600 000 døbte), Indien (ca. 2,4 mill. døbte), Indonesien (ca. 1,5 mill. døbte) og Afr. (ca. 3,6 mill. døbte). Fra Danm. ydedes 1947/48 godt 3 mill. kr. til y.

ydre Mongoli, alm. betegn. for den selvstændige Mongolske Folkerepublik.

Ydun, i nord. rel. gudinden, der vogter de livgivende åbler.

Yeats [jæits], *William Butler* (1865-1939), irsk digter. En af lederne i »The Celtic Revival« og medstifter af det irske nationalteater i Dublin (Abbey Theatre), hvor han en tid var direktør, og til hvilket han skrev adsk. skuespil. *The Hour Glass* (1904), *The King's Threshold* (1904) o. a. Digte: *Collected Poems* (1933). Desuden essays, fortællinger og erindringer. Y er præget af sin begejstring for den irske folkeleseskamp og fandt inspiration i den gl. keltiske digtning. (Portr. sp. 512).

Yeats-Brown [jæits 'braun], *Francis* (1880-1944), eng. forfatter af en række bøger, der bygger på hans oplevelser som officer, bl. a. i Indien, f. eks. *Bengal*

735

-1805) til amerikanerne, hvorved kampene under Frihedskrigen i USA i hovedsagen var endt m. amer. sejr.

yoruba [ˈjɔruba], negerfolk med sudansprog og congokultur i V-Nigeria. Dygtige vævere og billedskærere (dansenmasker); tidl. med blodige menneskeofringer og kannibalisme.

Yosemite National Park [joˈseməti ˈnæjʃnl ˈpɑ:k], et i 1890 fredet, 2900 km² stort naturreservat i Sierra Nevada, California, USA, omkr. et 12 km l. stykke af Y. River. Berømt for sin skønhed: indtil 1500 m h. klipper, californiske kæmpeyr, Y. Rivers 3 (indtil 435 m h.) vandfald.

Yoshida [joʃida], *Shigeru* (f. 1878), jap. diplomat; ambassadør i Ital. 1930-32, i Engl. 1936-38, Udenrigsmin. okt. 1945-maj 1947; maj 1946-maj 1947 leder f. reg. af liberale og Fremskridtspartiet, afgik efter socialistisk valgsejr. Dannede 1948 et nyt kons. parti, Det Demokratiske-Liberale Parti, og okt. s. å. regering.

Yoshihito [joʃiχito], (posthumt navn: *Taishō*) (1879-1926), *Japansk kejser* 1912-26. Søn af Mutsuhito; overlod 1921 under sygdom sønnen Hirohito reg.

Young [jɑŋ], *Brigham* (1801-77), amer. mormonfører. Opr. farmer, 1832 mormon. 1844 mormonsamfundets præsident. Grl. 1845-47 mormonstaten i Utah.

Young [jɑŋ], *Edward* (1681-1765), eng. digter. Kendt for sin følelsfulde tanke-digtning, *Night Thoughts* (1742), der brød med den herskende klassicisme.

Young [jɑŋ], *Francis Brett* (f. 1884), eng. forfatter. Har skrevet en lang række ret konventionelle romaner, hvoraf fl. er overs. til da. Bedst er *Portrait of Clare* (1927, da. *Livsføder* 1927).

Young [jɑŋ], *Loretta* (f. 1913), amer. filmskuespillerinde. Har siden sin debut 1927 spillet en lang række ingenueroller, men med en stadig større menneskelig dybde i karakteristikken, »Den Fremmede« (1947), »The Farmer's Daughter« (1947).

Young [jɑŋ], *Owen D.* (f. 1874), USA-politik. Bank- og forretningsmand (elektreticitætselsk., radio, Federal Reserve Bank of New York); deltog i erstatningsforhandl. i 1920'erne, 1929 form. f. erstatningskommission, der udarbejdede Y-planen. (Portrait).

Young [jɑŋ], *Thomas* (1773-1829), eng. læge, fysiker og ægyptolog. Indførte 1800 begrebet interferens og forklarede tynde hinders farver ved lysets interferens samt angav et forsøg over interferens af lys fra to fine tætliggende spalter. Y bidrog afgørende til tydingen af den ægypt. skrift ved bestemmelse af en række demotiske skrifttegns lydverdier.

Young-Helmholtz' teori (efter Thomas Young og H. v. Helmholtz). If. Y kan alle farver føres tilbage til 3 grundfarver, idet det antages, at nethinden foruden de lysmodtagelige stavceller kun har tre forsk. arter af farvemodtagelige nerveender (tapceller), nemlig for rødt, grønt og violet.

Youngusband [ˈjɑŋhʌzbʌnd], *Sir Francis* (1863-1942), eng. opdagelsesrejsende. Rejser i Manchuriet 1886, Gobi 1887 og Pamir 1889-91; eng. kommissær i Tibet 1902-04, ledede 1904 eng. ekspedition til Lhasa, hvor Y ved traktat knyttede Tibe. til eng. politik.

Young-planen (efter Owen D. Young), plan for ty. erstatningsbetalinger efter 1. Verdenskrig, gennemført på konference i Haag 1930, ledsaget af endelig rømning af Rhinlandet. Fastsatte smidgere og lettere betalingssystem gnm. internat. bank i Basel; brød sammen under verdenskrisen, indstillet ved Hoover-moratoriet 1931.

Youngstown [ˈjɑŋztaʊn], by i Ohio ved

William Butler Yeats. Owen D. Young.

grænsen til Pennsylvania, USA; 168 000 indb. (1940). Jern- og stålindustri.

yo-yo [joˈjo] (fr. *joujou* legetøj), legetøj bestående af en med fals forsynet cirkelformet træplade, som er fastgjort til en snor, hvis løse ende holdes i hånden. Ved særl. håndbevægelser bringes y til at gøre kunststykker som at løbe op og ned ad snoren, »spinne«, »gå tur« m. m.

Yperen [ˈiːpərə], ældre stavemåde for leper (belg. by).

ype'rit, d.s.s. sennepsgas. Opkaldt efter den belg. by Yperen; jfr. kem. kampstoffer.

yperstepræst, den øverste præst af Arons æt hos jøderne. Han ledede ofringerne på forsøningsdagen. Efter hjemkomsten fra Babylon overtog han i mange henseender kongens funktioner.

På N. T.s tid var han leder af syndriet. **Ypres** [ipr], fr. navn for leper (belg. by).

Ypsilon, det gr. bogstav y (Y, y); på ty. navnet for bogstavet y til forskel fra ü.

Yquem, Château [ʃəˈto iˈkæm], slot i Sauternes, hvorfra de allerfineste sauternes-vine stammer.

Yrjö-'Koskinen, Sakari (1830-1903), fi. historiker, politiker. Døbt Georg Zacharias Forsman; 1862 prof. i hist.; tilsluttet J. V. Snellman, leder f. fennomanerne, adlet 1882 og antog navnet Y. Medl. af reg. (senatet) 1882-99, gik ind for at bøje sig for statskuppet 1899.

Yrsa, Rolf Krakkes moder.

Ysaye [izəˈiː], *Eugène* (1858-1931), belg. violinist. Var fl. gange i Kbh. 1886-97 lærer ved konservatoriet i Bruxelles.

Ysenbrant [ˈiːzən-], *Adriaen* (d. 1551), nederl. maler. Virksom i Brugge. Midterbilledet af altertavlen i Nødebo kirke har været tilskrevet Y.

Yser (flamsk *'zeiser*), fr. [iˈzærː], 88 km l. fr.-belg. flod, fra dept. Nord i Frankr. til Nieuwport i Belg. Forgæves ty. offensiv okt.-nov. 1914.

Üsküdar [yʃkjyˈdar], ital. *Scutari*, Istanbul bydel på Bosphorus' Ø-kyst.

Üsküp [yʃkjyɸ], tyrk. navn på byen Skoplje i Jugoslavien.

Ystad [ˈyːsta(d)], sv. købstad, S-Skåne;

Gade i Ystad. I baggrunden Mariakyrkan.

13 000 indb. (1949). Mariakyrkan (12. årh.), St. Petri kirke (13. årh.), mange gl. bindingsværkshuse. Garnison. Mangesidig industri. Handel og skibsfart. Bade-sted. Y nævnes 1240 og var i middelalderen en bet. da. by.

yttringsfrihed, retten til inden for de af lovgivningen fastsatte grænser at udtrykke sin mening. Sådanne grænser kan være fastsat navnlig af hensyn til andre samfundsmedlemmer (f. eks. reglerne om strafbare ærefornærmelser) el. for at hindre angreb på den bestående polit. ordning, rel. institutioner m. m.

yt'erbium (efter *Ytterby* i Sv.), grundstof, kem. tegn Yb, atomnr. 70, atomvægt 173,0. Hører til de sjældne jordarters metaller.

Ytterby feldspatbrud, brud på Resarön i Stihlms skærgård. Feldspatten findes i pegmatit og anv. til porcelæn i Rörstrands Porcelænsfabrik.

Ytterøy [ˈytːərəi], no. ø i den indre del af Trondheimsfjorden; 28 km²; 918 indb. (1946). Svovlsgrubber.

'yttrium (efter *Ytterby* i Sv.), grundstof, kem. tegn Y, atomnr. 39, atomvægt 88,9. Slutter sig til de sjældne jordarters metaller.

Yucatán-halvøen [jukaˈtan], en 200-500 m h. karstlette ml. Campeche- og Honduras-bugten, delm. til México, Guatemala og British Honduras. Y har en klit- og strandskyst med korallrev, og er opbygget af porøs kalksten fra tertier og kvartær, dækket af et tyndt lag jord.

Y var centrum for maya-kulturen, hvis berømteste byer var Chichén-Itzá, Uxmal, Tikal og Quirigua. Fra Y udføres sisal og tyggegummii. Største by er Mérida.

Yucca [ˈjuːka] (palmelilje), slægt af liljefam., fra trop. el. subtrop. egne i Amer., med træagtig stamme, lange, stive blade og stor blomsterstand. Bladenes taver anv. til tovværk og papir. Nogle arter er prydplanter i væksthuse.

Yukon [ˈjuːkən], territorium i NV-California på grænsen til Alaska; 536 306 km²; 4914 indb. (1941), deraf 1043 i hovedstaden Dawson. Vigtigste erhverv er skovbrug og minedrift (især guld i det tidl. berømte Klondike distrikt).

Yukon River [ˈjuːkən ˈrivər], Alaskas hovedflod (3700 km), udspringer i Rocky Mountains i Yukon Territoriet i Canada. Sejlbår i sommermånedene.

YWCA, fork. for Young Women's Christian Association, den eng. og amer. KFUK.

zyer, betegn. for mælkekirtler hos pattedyr (især hos husdyr).

Zyverdon [ivərˈdɔ], by i kanton Vaud, ved S-kysten af Neuchâtel-søen, Schweiz; 11 000 indb. (1941). Handel med landbrugsprodukter og stor levnedsmiddelindustri.

zyversygdomme forekommer hos alle huspattedyr, y hos kvæg har meget stor økon. bet. Bortset fra de traumatiske y (pattesygdomme) skyldes zyverbetændelse altid infektion.

Zvetot [ivˈto], lille nordfr. by, 6800 indb. (1946); tekstilindustri. Lesherrerne af Y havde 15.-16. årh. kongetitel.

Yüan [ˈjyːən], kinesisk dynasti 1280-1368.

Yüan Shih-K'ai [jyːən ʃəˈkhai] (1859-1916), kinesisk politiker. Reformvenl. embedsmand under kejserdommet, afsat 1909. Førstemin. ved revolutionens udbrud 1911; ved Sun Yat-sens mægling præsident 1912 efter kejserdommets afskaffelse, stræbte efter diktatorisk magt; modarbejdedes af japanerne, styret kort for sin død.

Yün-nan [jyn nan], prov. i SV-Kina; 322 000 km²; ca. 11 mill. indb. Hovedstad: Kun-ming. - Udvinning af tin.